

LIBRIS

We know
books

Romulus Rusan

**O călătorie
spre marea interioară**

1

– Imperii seculare –

Colecția *Distingue*

Spandugino

Acest volum din colecția „*Distinguo*”
 a Editurii Spandugino, București, România,
 a fost tipărit pe hârtie biblia la Crescento Grup, România,
 în ziua de treizeci octombrie a anului două mii nouăsprezece.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Rusan, Romulus

O călătorie spre marea interioară / Romulus Rusan. - București :
 Editura Spandugino, 2019. - 3 vol.

ISBN 978-606-8944-32-6

Vol. 1. - 2019. - ISBN 978-606-8944-33-3

821.135.1

Prima ediție a cărții *O călătorie spre marea interioară*
 a fost publicată la Editura Cartea Românească (1985–1990).

Copyright © Spandugino, 2019

Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino.

Adresa: Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București

Comenzi telefonice: 0040 737 730 703

office@edituraspandugino.ro

www.edituraspandugino.ro

CUPRINS

Aventura de dinaintea aventurii	
<i>Prefață</i> de Ana Blandiana.....	9
I. Întortocheatele drumuri simple.....	25
II. Ceremonii minimalizate și nostalgii anticipative.....	31
III. Începe expediția; ghinioane în cascadă.....	37
IV. Un personaj aproape principal.....	43
V. Suferința artei sau arta suferinței?.....	49
VI. Prezentul idilic. Dar trecutul?.....	62
VII. Un calendar de flori și copaci.....	71
VIII. Autostrada – o instituție națională.....	78
IX. O așezare cu nume de epocă.....	86
X. Ciudata relație între părintele ingrat și fiul regăsit.....	102
XI. Orașul care izvorăște muzică.....	109
XII. Acum, într-adevăr, spre Sud.....	118
XIII. Serpentine între cer și mare.....	127
XIV. Duminică noroasă într-un oraș străin.....	141
XV. Splendori istorice, meschinării cotidiene.....	151
XVI. Orașe moarte, cucerite de verdeață.....	160
XVII. Ezitări impuse și complicații voite.....	175

XVIII. Apocalipsul murat.....	179
XIX. Dacă nu-s întâmplări, nu-s amintiri.....	190
XX. Printre munții cândva zburători.....	205
XXI. A doua renaștere a mortarului.....	213
XXII. Alte întâmplări, dar nu neapărat concludente....	221
XXIII. Tabieturi divine și laice.....	227
XXIV. O șosea năstrușnică.....	236
XXV. Orientul, o perpetuă așteptare.....	249
XXVI. Bucătărie și contemplație.....	255
XXVII. Materia primă a ruinelor.....	266
XXVIII. Timpul de piatră.....	274
XXIX. Viața de apoi a mozaicurilor.....	284
XXX. O tragedie care ne aparține.....	294
XXXI. Între etimologii și psihologii.....	301
XXXII. O epopee pietonală.....	311
XXXIII. Despre nemurire, dar mai ales despre supraviețuire.....	328
XXXIV. Corturi de marmoră sau filogenia unui palat.....	342
XXXV. Un Babilon al florilor.....	358
XXXVI. Contemplativi, în lumea obiectelor.....	364
XXXVII. Meditații despre aur și deșertăciune.....	376
XXXVIII. Spre Sudul etern.....	382
XXXIX. Un intermezzo nocturn și concluziile lui.....	399
XL. Epilog cu fructe și ruine, prolog la Marea interioară.....	408

I

Întortocheatele drumuri simple

Călătoria spre Mediterana a început, ciudat, de la Viena, din aula mare a Academiei de Științe, de fapt vechea Universitate de pe Bäckerstrasse; clădire sumbră, de la mijlocul secolului 18, cu zidărie cenușie, poroasă, abia înveselită puțin de fastul vitraliilor și al candelabrelor; cu trepte și lespezi tocite, cu săli și bolți amețitor de înalte, de sub care nu-ți vine greu să auzi ecoul pașilor lui Mihai Eminescu, acel *ausserordentlicher Hörer* fantast și semizeu de acum unsprezece decenii; cu o piațetă strâmtă de turnuri și cornișe, înghesuită acum de nenumărate limuzine ministeriale și diplomatice, amestecând fumul de eșapament cu livreaua șoferului de profesie. Au mai trecut pe aici, în ultimele două decenii, în întâmpinarea aceluiași premiu Herder, Arghezi și Nichita, Philippide și Rosetti, Stancu și Jebeleanu, Jora și Vancea, Daicoviciu și Vătășianu, ca să nu mai vorbim de Krleža și Kott, de Kodály și Vladigherof, de Lutoslawski și Penderecki. Ceremonia aceasta, pe jumătate solemnă, pe jumătate pedantă, se desfășoară, începând din 1963, la începutul fiecărui mai, și de fiecare

ERDIS | We know books

dată, aula savantă se transfigurează și se întoarce într-un trecut mai vechi decât ea însăși, într-o lume a togilor medievale, a trâmbițelor heraldice și-a formulelor latinești, ce-i dau, vai, pe lângă înfățișarea unui ritual, și pe aceea a unui spectacol. Doamne din lumea bună umplu spațiul savant cu vaste pălării ornate, domni cu monoclu și redingotă sprijină bastoane pe pupitrele obișnuite cu coatele cam tocite ale studenților din veac; o lume pestriță formată din compatrioți și rude, învățați și curioși, diplomați și ziariști, cunoscuți și mai ales necunoscuți se înghesuie în amfiteatrul uriaș, ale cărui două-trei staluri de jos sunt totuși rezervate oficialităților – senatului universitar și rectorului, miniștrilor și ambasadurilor, primatului catolic și, nu în ultimul rând, președintelui țării. O orchestră de cameră stă lângă micul podium pe care se va desfășura ceremonia premiei, pregătită să o încheie cu un concert festiv.

Astăzi însă ceva întârzie. Rectorul, senatul, premi-anții, dar mai cu seamă primatul și președintele Austriei stau și așteaptă mai bine de o jumătate de oră, aliniați ca la un start, undeva în culise, printre cutiile de gin și pepsi ale viitorului cocktail (îmi va spune mai târziu Ana) sosirea unui ministru întârziat: mai exact a unei ministrese, și tocmă a culturii și a științelor, reținută nepermis de mult la Parlament, de o interpelare căzută ca din senin. Întâmpare neobișnuită în acest spațiu al punctualității și al pa-

rolismului, dar ilustrând în revanșă, cel puțin, un risc și o virtute: ale conservatorismului neclintit și-ale democrației răbdătoare.

Mă pot gândi, în tot acest timp, în care protagoniștii nu știu probabil ce să mai facă, iar acele protocolului se lasă păcălite ca de un fus orar mai oriental și mai îngăduitor, la tot ce ni s-a întâmplat în ultimele zile și ore, de la plecarea din București și până la integrarea în acest univers numai aparent familiar care este Viena. A fost o călătorie grea, cu ploii intempestive transformate adesea în potopuri, cu înseninări înșelătoare, și iarăși cu burnițe și cețuri incredibile, care ne obligau să aprindem în plină amiază farurile. Nimic mai apăsător pentru sufletele noastre, paradoxal triste din chiar clipa plecării. La București și Cluj ne-am despărțit de familie, la Oradea ne-am aprovizionat cu benzină, la Budapesta am oprit două ore și am făcut o plimbare prin orașul duminical, amorțit, la Mosonmagyaróvár ne-am oprit lângă râul Raba și am spălat cu găleata mașina devenită opacă și de nerecunoscut din cauza noroiului; și tot în Ungaria, în câmp, odihnindu-ne într-un parcaj, ne-am pomenit lângă noi cu o mașină vastă, destul de veche, dar bine întreținută, având număr de „W” – adică de Viena; din ea a coborât un domn înalt, cărunt, cu înfățișare pragmatic-distinsă, care ne-a salutat în românește și ne-a spus că e un prieten al României; am discutat puțin, am schimbat cărțile de vizită, el s-a urcat în

dinozaurul său și a luat-o vijelios spre casă: noi, mai înceți și mai contemplativi, dar de fapt regretând chiar din prima clipă că nu ne-am ținut de el, apoi trăgând irațional de timp în ideea că ne va prinde întunericul (însurarea, eterna spaimă a călătorului!), ne-am trezit în situația că Viena este mereu la o aruncătură de băț, dar că nu mai ajungem.

Tot amânând să alegem un *Zimmer frei* prin satele și târgușoarele de pe traseu (unele ni se păreau prea scumpe, altele erau ocupate), am intrat în marele oraș către ora zece. Am depășit aeroportul, am străbătut nesfârșita Simmeringer Hauptstrasse, dar acolo unde harta noastră arăta cartierul hotelurilor convenabile am dat, băjbăind cu lanterna, de un șir impozant de cimitire (Dumnezeu să mă ierte, mai târziu am aflat că erau cimitirele clasice ale orașului, acolo odihneau Beethoven, Brahms, Schubert, Glück, Strauss). N-am mai avut de ales, pensiunile din centru erau și ele fie ocupate, fie nedeschise (sezonul turistic n-a început), încât am tras la primul hotel liber – o hardughie fastuoasă și monumentală, al cărei preț s-a dovedit proporțional doar cu înălțimea camerei, cu stucurile fastuoase din tavan (îngerăși, lauri, ghirlandele) și cu intensitatea frigului îndurat. Dimineața, abia am reușit să achităm cu ultimii șilingi costul celor câteva ore de somn și, cu premianta la volan, am pornit-o pe întor-tocheatul drum spre ceremonia premiului și deci indirect, spre Mediterană.

Astfel de împrejurări, în care viața pare să-ți acorde scadențe de la un moment la altul, ar putea fi luate drept umilitoare dacă n-ar fi în același timp și romantice. Nimeni n-are de unde ști că poeta din România, care stă acum lângă președintele Austriei așteptând să sosească ministresa întârziată, și-a cheltuit ultimul șiling la un hotel cu trei stele și că dacă, prin absurd, ceremonia s-ar amâna, ea n-ar mai putea călca nici pragul celei mai umile pensiuni.

Din fericire, nu este cazul. Cu patruzeci de minute întârziere, festivitatea are loc. Alaiul iese din culise, cu heralzii și portstindarzii multicolori în frunte. Rectorul și senatul sunt îmbrăcați cu hlamide medievale, cu toci pe cap și, unii, cu blănuri de hermelină pe umeri. Civillii își potrivesc anevoie pasul cu sunetul trâmbițelor și cu foirea mătăsoaselor odăjdii. Unii se pierd mai pe margini, jenați de prea rigida desfășurare. Rectorul ia loc la catedra amfiteatrului, somitățile în primul rând, premianții în două șiruri de scaune așezate față în față cu sala. Discursuri, *laudationes* (explicarea pe larg a fiecărui premiu, motivarea lui), apoi înmânarea propriu-zisă. Rectorul, un savant sobru, înalt (și, ca toți înalții, deosebit de stângaci) uită să întindă mâna primului medaliat și apoi toată ceremonia continuă cam în contratimp, cu această carență de protocol. Discursul de mulțumire al unuia din premianți (Ana, imbiată prin scrisori să vorbească ea, refuzase neștiind dacă va sosi la timp): concertul orchestrei de cameră veni-

te din Polonia, care execută lucrări de Lutoslawski, unul din mai vechii premiați Herder; în sfârșit, un cocktail ca toate cocktailurile, unde masa se golește de bunătăți comice de repede, ca-ntr-un truaj cinematografic, și unde, discutând cu toată lumea, nu reușim să știm cu cine am avut onoarea...

II Ceremonii minimalizate și nostalgii anticipative

Ceremoniile continuă, pe cât de fastuoase, pe atât de obositoare.

Întâi, un dejun de gală la restaurantul *Imperial*. Pentru cine nu asistă prin profesiune la asemenea festinuri (și, printr-o ironie, în această situație sunt tocmai oaspeții de onoare: majoritatea, șoareci de bibliotecă, artiști cu capul în nori), ceea ce se întâmplă pare un fragment de superproducție, în care se amestecă culorile și rangurile, platourile și papioanele, sosurile și parfumurile, etichetele de pe sticle și cărțile de vizită. Pe aici au trecut nenumărați împărați și regi, președinți și miliardari, decorați și diplomați, iar cei vreo două-trei sute de convivi nu par nici ei străini de asta, ba lasă chiar impresia că au venit puțin pe-acasă ca să ia o gustare, după și înainte de alte nenumărate treburi pe care le au notate în agenda zilei.

Toțul este, aici, făcut să te impresioneze, dacă nu neapărat în bine, atunci neapărat în rău. Masa, în formă de T, are lățimea unei mici șosele de cartier rezidențial, farfu-

riile, paharele, solnițele, ceștile, șervetele și nenumăratele tacâmuri sofisticate din fața fiecărui invitat seamănă cu un mic trusou, iar majordomii, chelnerii și picolii care-ți stau în spate (de o eleganță ce ți-ar putea servi de exemplu) par o comisie decisă să te supună la multiple probe. Vecinii din stânga și dreapta sunt plasați cam la un metru distanță, încât – pe fondul gălăgiei generale – trebuie să-ți folosești bine vocea ca să te audă, iar celor din față – cum am văzut, și mai depărtați – trebuie să le vorbești chiar prin semne, renunțând la binefacerile limbilor internaționale. Dar subiectele sunt atât de greu de găsit, iar toasturile te întrerup de atâtea ori, încât simți din clipă în clipă cum lași să-ți treacă pe dinainte o adevărată comoară culinară, din care te puteai înfrupta o săptămână, deși aici abia ai apucat să guști câte ceva. „O să ne amintim, cândva, de asta, cu nostalgie!”, aș vrea să-i spun Anei, dar ea este plasată astronomic de departe, la vreo sută de metri, și-o întrezăresc chiar acum conversând în *fortissimo* cu un fel de milionar slab, chel și nonagenar, în clipa când eu sunt întrebat de un fabricant de papetărie de peste drum, care aude rău din cauza vârstei, dacă mai există creioane Hardmuth în România, trebuind să-i hăulesc răspunsul cu mâna pâlnie la gură.

Așa ne pomenim că se face seară, că trebuie să fugim la hotel, să ne schimbăm hainele și, pe o ploaie torențială, să ne întoarcem în centru, unde avem bilete la tradiționalul

spectacol de operă pe care domnul Alfred Topfer, finanțatorul premiului, îl oferă an de an invitaților săi. Povestea acestui om mărunțel și foarte bogat în ani ține de domeniul legendei, căci nimeni nu-l întreabă dacă-i adevărată. Din înfățișarea distinsă și din zâmbetul puțin trist nu se poate deduce mult despre el. Pare, în orice caz, un om retras și silențios, care intimidează prin sficiunea sa. Câțiva îndrăzneți, care-l urmăresc peste tot, discută mai mult între ei, fără să știe (dar probabil nu-i interesează) dacă-i fac plăcere sau măcar dacă-s ascultați; iar restul premianților se mulțumesc să-l lase în pace, ca un omagiu adus firii sale enigmatice și vârstei sale nobile, ieșită din vârste. Se spune că în Primul Război Mondial și-a pierdut un prieten foarte bun, care lupta de cealaltă parte a frontului, și că premiul Herder ar fi un omagiu adus acestuia și, prin el, frăției oamenilor și națiunilor. Bine ar fi să putem afla dacă-i adevărat sau nu. Dar, oricum ar fi, mobilul premiului tot acesta este. Și simplul fapt că, an de an, bătrânelul vine și tace, ca o gazdă politicoasă și modestă, printre niște oameni care i-ar putea fi copii, nepoți sau, unii, strănepoți, după ce, la începuturi, premianții fuseseră de-o vârstă cu el sau mai mari (să ne gândim doar la Tudor Arghezi), după ce și-a pierdut și familia, și generația, rămânând aproape singurul dintre cei de-o seamă cu el, este emoționant ca o legendă.

Din păcate, ploaia neprevăzută ne-a făcut să fim, nu numai la propriu, cu capul în nori. Biletele au rămas la

hotel probabil, în vreun buzunar sau portmoneu socotite ca sigure, căci oricât ne-am cotrobăit prin cele cu care venisem nu le-am putut găsi. Un ușier cumsecade ne privea cu părere de rău, știind din experiență, poate, ce preț moral are un spectacol la opera din Viena pentru un călător care se respectă. Nu ne-a lăsat să intrăm „așa”, cum s-ar fi întâmplat aproape sigur la noi, dar ne-a dat un sfat practic: locuri nu vom mai găsi la casă, dar să cumpărăm bilete în picioare și apoi, odată intrați, să ne ocupăm propriile noastre locuri. Astfel încât, cu o secundă înaintea atacării uverturii, ne vedem reintegrați în grupul, de care abia ne despărțisem, al herderiștilor, așezați pe două rânduri de stal, ca veniți cu școala. *Donizetti: Elixirul dragostei*. Marele succes îi este rezervat tenorului José Carreras, una din marile voci ale lumii; sala îl aplaudă furtunos, se aud de la galerie strigăte neîntrerupte (unele clasice, admirative, altele isterice, subțiri, parcă batjocoritoare, însoțite de fluierături, ca-n sălile de muzică *beat*), încât până la urmă este obligat să biseze. Nu știam că mai există asemenea săli de operă entuziaste, crezusem că au rămas îngropate în amintirile generației de spectatori dinaintea televizorului și a magnetofonului. La Viena însă muzica (dar parcă totul...) trăiește după legile trecutului, ale unui trecut pe care modele nu-l ating. S-ar zice că totul se petrece aici în trecut și totuși nimic nu te duce cu gândul la „retro”, pentru că nimic, aici, n-a fost cândva demodat, ci a existat

într-o perfectă și egală continuitate, care n-a plictisit și n-a iritat pe nimeni, câtă vreme a fost vorba de o artă adevărată. Privesc sala de câteva ori și nimeni nu mă observă: fețele sunt serioase, concentrate, urechile ascultă în religiozitate, ochii recepționează cu pioșenie și-i clar că nimeni nu-și pune problema dacă-i lucid sau nu să crezi ceea ce vezi, că nimeni nu vede în decoruri cartonul și în costume vetustețea, că nimeni nu gândește la nimic, că toți se mulțumesc să simtă, să accepte, să admire. Este una din vocațiile Vienei acest credit total cu care oamenii se înclină în fața muzicii făcute cu talent, chiar atunci când (și mai ales atunci când) talentul nu-i sofisticat, modernizat, pus pe experiențe, nu ridică probleme și nu iscă unde înnoitoare, ci este lăsat să se desfășoare în tot conservatorismul său. Opera din Viena este, în acest sens, o instituție de păstrare, un muzeu al muzicii (nu un atelier). De fapt, Viena însăși este un uriaș muzeu în care, parcă anume, totul a încremenit în starea de grandoare și glorie a frumoaselor timpuri de altădată. Ca și cum specialitatea ei magică ar fi să țină vechiul în starea de nouitate din prima clipă...

Însăși sala aceasta, care a fost construită în 1809 (pe vremea aceea avea loc la Viena o mare și ultimă modernizare), arată la fel de nouă și veche, de parcă ar fi fost scoasă abia acum de sub schele. Adevărul este că ea a fost distrusă de bombardamentele din 1945 și reconstruită apoi, zece ani mai târziu, exact după schițele proiectului inițial.